

Gedragkundige rapportage en advisering in de strafrechtspleging voor volwassenen

Samenvatting

Oberon Nauta (DSP-groep)

Gerard de Jonge (Universiteit van Maastricht)

Gedragkundige rapportage en advisering in de strafrechtspiegung voor volwassenen

Samenvatting

Amsterdam, 11 december 2008

Oberon Nauta (DSP-groep)
Gerard de Jonge (Universiteit van Maastricht)

Met medewerking van:
Manja Abraham
Willemijn Roorda
Bram van Dijk

Colofon

Besteladres:
DSP-groep
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het WODC van het ministerie van Justitie.

© 2008 WODC, ministerie van Justitie. Auteursrecht voorbehouden.

Samenvatting onderzoek gedragskundige rapportage en advisering in de strafrechtpleging voor volwassenen

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie is onderzoek verricht naar de wijze waarop de advisering over verdachten en veroordeelden in de strafrechtketen voor volwassenen in de praktijk invulling krijgt. Aanleiding voor het onderzoek waren signalen dat bij deze advisering soms (deels) dubbelwerk wordt verricht en knelpunten zouden bestaan op het gebied van tijdigheid, afstemming en informatie-uitwisseling.

Het onderzoek heeft vier hoofdvragen:

- 1 Hoe ziet de bestaande (en voorgenomen) adviespraktijk eruit?
- 2 Op welke (wetenschappelijke) instrumenten worden de diagnoses en daarmee de adviezen in de bestaande (en voorgenomen) adviespraktijk gebaseerd?
- 3 Wordt de in de adviesrapporten vervatte informatie door de opdrachtgevers en gebruikers voldoende bruikbaar geacht voor de onderbouwing van beslissingen betreffende de verdachte of veroordeelde over wie advies is gevraagd? Is de informatie voldoende en voldoende beschikbaar/overgedragen om beslissingen te kunnen nemen in de keten?
- 4 In hoeverre is het nodig om - op basis van de hierboven gestelde onderzoeksvragen - de bestaande adviespraktijk te veranderen? Betreft dit bepaalde elementen in het bijzonder? Zo ja, welke?

Om deze hoofdvragen te beantwoorden is allereerst een juridisch kader beschreven van de advisering in de strafrechtpleging voor volwassenen. Vervolgens is gebruik gemaakt van de volgende informatiebronnen:

- Schriftelijke informatie van adviesgevende organisaties te weten NiFP, de reclassering en de FPC's.
- Literatuur over psychometrische eigenschappen van verschillende diagnostische instrumenten.
- Interviews met medewerkers van deze adviesgevende organisaties.
- Interviews met aanvragers/ gebruikers, bemiddelaars en rapporteurs van adviesrapportages in de arrondissementen Rotterdam, Leeuwarden en Arnhem.

De belangrijkste bevindingen zijn aan het eind van het onderzoek besproken in een expertmeeting.

Het onderzoek kent twee belangrijke beperkingen.

- Aangezien de adviespraktijk binnen de reclassering ten gevolge van een herijkingsprogramma ten tijde van het onderzoek aan ingrijpende veranderingen onderhevig was, is besloten om de advisering door de reclassering te beperken tot een formele beschrijving van de situatie die met het herijkingsprogramma wordt beoogd.
- De Raad voor de Rechtspraak heeft niet ingestemd met het verzoek interviews te houden met rechters en rechters-commissarissen.

De belangrijkste onderzoeksresultaten worden hieronder aan de hand van de vier hoofdvragen samengevat.

Beschrijving adviespraktijk

De advisering over de persoon van de verdachte of veroordeelde aan strafrechtelijke actoren ten behoeve van strafrechtelijke beslissing is wettelijk verankerd in een aantal uiteenlopende wetten, maatregelen, regelingen, richtlijnen en beleidskaders. Dit wettelijk kader benoemt bij een aantal strafrechtelijke beslissingen de adviesgevende partijen. Het wettelijk kader is weinig expliciet ten aanzien van de *vorm* waarin de advisering moet plaatsvinden. Uitzondering daarop is de advisering in het kader van beslissingen die genomen worden ten aanzien van TBS met dwangverpleging (verlenging dwangverpleging, machtiging verlof, plaatsing longstay). Ondanks het feit dat bij een deel van de strafrechtelijke beslissingen in het wettelijk kader onbenoemd blijft wie advies uitbrengt en aan de hand van welk type adviesproduct dat zou moeten gebeuren, lijkt er landelijk (in de onderzochte arrondissementen) sprake van een uniforme adviespraktijk.

De reclassering is de grootste adviesuitbrengende partij. De wijze waarop zij de rechterlijke macht adviseert is aan strikte formats gebonden maar wordt momenteel herijkt. Het is de bedoeling dat eind 2009 vrijwel nog uitsluitend geadviseerd wordt aan de hand van twee soorten adviesrapporten die volgens een nauw omschreven format moeten worden opgesteld. Afhankelijk van het type strafrechtelijke beslissing waarvoor het advies wordt uitgebracht zal het rapport gebaseerd zijn op het diagnostische instrumenten RISC of QuickScan.

Ook de advisering Pro Justitia is in de praktijk in sterke mate geüniformeerd. Het NIFP bemiddelt in beginsel bij alle persoonlijkheidsonderzoeken Pro Justitia tussen aanvrager en rapporteur/gedragsdeskundige. Daarbij ziet zij toe op het consequente gebruik van door haar ontwikkelde rapportage formats en onderzoeksopzet. Het gebruik van diagnostische instrumenten bij de totstandkoming van rapportages Pro Justitia is evenwel minder gestandaardiseerd en laat tussen rapporteurs grote verschillen zien.

De advisering in het gevangeniswezen aan de selectiefunctionaris is voor wat betreft het advies dat door de PI's wordt uitgebracht eveneens in grote mate gestandaardiseerd. Selectievoorstellen worden uitsluitend per vast format uitgebracht.

Een andere uitzondering op dit uniforme karakter is de advisering in het TBS domein. Hoewel het wettelijk kader, zoals hiervoor vermeld bij deze adviesproducten het meest expliciet aanwijzingen geeft ten aanzien van het gebruik van formats en diagnostische instrumenten blijkt uit het onderzoek dat FPC's de aanwijzingen verschillend interpreteren. Rapportages van deze adviesgevende partijen verschillen vaak sterk in de mate van uitgebreidheid, en de manier waarop aanvullende informatie (zoals wettelijke aantekeningen of uitkomsten van risicotaxaties) verwerkt is in het adviesproduct.

Een derde uitzondering op het uniforme karakter van de advisering in de strafrechtspleging wordt gevormd door het trajectconsult. Dit product heeft geen wettelijke status in de zin dat het bij een bepaalde strafrechtelijke beslissing vereist is, maar wordt frequent aangevraagd in het gerechtelijk vooronderzoek. Niet in alle arrondissementen is het trajectconsult echter

beschikbaar. Bovendien blijkt uit het onderzoek dat dit adviesproduct per arrondissement verschillend wordt ingevuld.

Voor een deel behandelen de rapportages dezelfde onderwerpen, zij het dat de insteek per type rapport verschilt. De onderwerpen waarover het vaakst gerapporteerd wordt, zijn:

- strafrechtelijke voorgeschiedenis
- eerdere sancties, interventies
- biografische beschouwing
- gezondheids- en verslavingsbeschouwing
- forensisch psychologische/psychiatrische beschouwing
- toerekeningsvatbaarheid
- recidivekans
- meest wenselijke afdoening (gedrags)interventies en of behandelingen die ingezet moeten worden om recidivekans te verlagen

Hoewel veel adviesproducten over dezelfde onderwerpen rapporteren blijkt in de praktijk geen sprake van dubbele advisering. In de meeste gevallen worden overlappende adviesproducten niet binnen hetzelfde straftraject uitgebracht en in die gevallen waarin wel dubbel wordt geadviseerd, is de periode die tussen de adviesmomenten zit vaak zo lang, dat een update gerechtvaardigd is. Uitsluitend ten aanzien van de statische onderwerpen (biografische beschouwing en strafrechtelijke voorgeschiedenis) is bij rapportages die in verschillende fasen van het strafproces worden uitgebracht sprake van systematische overlap. Overlap op de dynamische rapportage onderwerpen is binnen dit onderzoek alleen geconstateerd voor de situatie waarin ten behoeve van het gerechtelijk vooronderzoek zowel door de reclassering als een onafhankelijke gedragsdeskundige advies wordt uitgebracht.

Voor alle adviesproducten wordt in wisselende mate gebruik gemaakt van informatie uit het strafdossier en het persoonsdossier (dat alle persoonlijkheidsonderzoeken bevat die over de persoon van de verdachte in de laatste tien jaar zijn uitgebracht, zowel in het jeugd als in het volwassen domein). De mate waarin de informatie wordt gebruikt hangt maar in beperkte mate af van het type adviesproduct. Dat wil zeggen dat voor alle adviesrapportages gebruik gemaakt kan worden van de stukken uit het persoonsdossier indien deze beschikbaar zijn. In de praktijk is de beschikbaarheid wisselend. Informatie uit de jeugdketen wordt gebruikt bij het opstellen van een adviesproduct in zoverre het onderdeel uitmaakt van het persoonsdossier en beschikbaar is. Informatie uit de zorgketen (jeugd- en volwassen) wordt slechts bij uitzondering betrokken in het onderzoek en pas na toestemming van de verdachte of veroordeelde.

De uitgebrachte adviesrapporten worden ten dele ontsloten voor gebruik door derden in de keten. De justitiële documentatiedienst in Almelo is doende alle fysieke persoonsdossiers waarin de totnogtoe uitgebrachte persoonlijkheidsonderzoeken te digitaliseren en beschikbaar te maken via haar JDonline webportaal. Voor dit systeem zijn de meeste partners uit de strafrechtsketen geautoriseerd. Rapporteurs van adviesproducten zijn ten dele ook wettelijk gezien bevoegd deze informatie te raadplegen maar geen van hen heeft in de praktijk toegang tot dit systeem.

Rapportages die door de reclassering zijn uitgebracht zijn overigens wel voor alle reclasseringswerkers via hun eigen CVS systeem digitaal toegan-

kelijk. Rapportages die door het NIFP worden bemiddeld zijn op papier beschikbaar voor de rapporteurs die voor dezelfde locatie van het NIFP een opdracht uitvoeren. Rapportages die door bemiddeling van andere vestigingen tot stand zijn gekomen zijn niet zondermeer beschikbaar en worden alleen opgevraagd als de rapporteur dat wenselijk acht.

Achterliggende wetenschappelijke instrumenten

Bij de meeste adviesproducten worden diagnostische instrumenten gebruikt. Uitzondering hierop zijn de psychiatrische rapportages Pro Justitia, waar de diagnose feitelijk alleen gebaseerd is op een klinisch oordeel, en de adviesrapporten die door de PI's aan de selectiefunctionaris worden verstrekt. Het gebruik van diagnostische instrumenten verschilt per type adviesproduct en soms ook per rapporteur. De reclassering werkt consequent met de RISc en QS, terwijl in het TBS domein voor de inschatting van de recidive zonder uitzondering gewerkt wordt met de HKT 30 of de HCR 20, de PCL-R en in het geval van een zedenmisdrijf de SVR -20.

Binnen psychologische Pro Justitia onderzoeken is minder sprake van eenduidigheid. Hoewel het NIFP een overzicht heeft gegeven van diagnostische instrumenten die in haar ogen het meest geschikt zijn voor het doen van dergelijk onderzoek blijkt de rapporteur vaak ook andere instrumenten te gebruiken.

Bereikbaarheid en beschikbaarheid informatie

Voor het vaststellen van knelpunten is binnen dit onderzoek gebruik gemaakt van een beoordelingskader. De uitgangspunten van dit kader waren rechtsgelijkheid, rechtszekerheid en doelmatigheid. De advisering in de strafrechtspleging is steeds beoordeeld aan hand van deze beginselen.

Ondanks het uniforme karakter van de wijze waarop in de onderzochte arrondissementen de advisering in de strafrechtspleging is ingericht blijkt uit het onderzoek dat de huidige advisering een aantal knelpunten kent. In de eerste plaats moet gewezen worden op het feit dat de indicatiestelling van Pro Justitia onderzoek in weerwil met landelijk afspraken tussen ondermeer de rechterlijke macht en het NIFP nog steeds niet uniform is. In het ene arrondissement wordt consequent met BooG de noodzaak van een Pro Justitia onderzoek vastgesteld, terwijl in andere arrondissementen het besluit tot een Pro Justitia onderzoek feitelijk altijd genomen wordt op grond van een trajectconsult. Deze gang van zaken betekent vermoedelijk in de praktijk dat niet altijd in vergelijkbare strafzaken dezelfde beslissingen genomen worden ten aanzien van het al dan niet aanvragen van Pro Justitia onderzoek. Vanuit het oogpunt van rechtsgelijkheid en doelmatigheid is dat een tekortkoming.

In de tweede plaats moet gewezen worden op het feit dat de rapporteurs niet altijd gebruik (kunnen) maken van informatie uit het strafdossier en het persoonsdossier. De rapporteurs, met name die in het gerechtelijk voor- en eindonderzoek rapporteren, zijn grotendeels afhankelijk van de informatie die door de aanvrager beschikbaar wordt gesteld. De informatiepositie van

de aanvragers is soms onvolledig onder meer omdat zij niet standaard JD online raadplegen.

De mogelijkheden om informatie uit de zorgketen en de jeugdketen (in zoverre dit niet het strafrecht betreft) zijn nog beperkter. Noch de aanvrager van het onderzoek noch de rapporteur heeft toegang tot een overzicht waarin terug te vinden valt wat iemands behandelgeschiedenis is en in hoeverre in dat kader eerdere onderzoeken zijn verricht. Slechts op aangeven van de verdachte of veroordeelde en pas na diens uitdrukkelijke toestemming kan deze informatie worden opgevraagd. Uit het onderzoek blijkt dat deze tijdrovende weg niet altijd bewandeld wordt door de opstellers van adviesrapportages.

Verschillen in de mate waarin gebruik wordt gemaakt van informatie uit het strafdossier, het persoonsdossier en de informatie uit de zorgketen is onwenselijk uit het oogpunt van rechtsgelijkheid, doelmatigheid en rechtszekerheid.

In de derde plaats behoeft het onderwerp tijdigheid aandacht. Met name de onderzoeken Pro Justitia die tijdens het gerechtelijk vooronderzoek worden opgesteld zijn vaak dusdanig laat in het strafproces beschikbaar dat de zaak bij de eerste zitting niet inhoudelijk kan worden behandeld. Een dergelijke situatie komt de doelmatigheid niet ten goede. Het strafproces wordt verlengd en er moeten meer zittingen worden gehouden wat kosten met zich meebrengt terwijl de verdachte of veroordeelde langer dan noodzakelijk in onzekerheid verkeerd over de afloop van zijn zaak. Omdat de tijdigheidproblematiek verschilt per arrondissement ontstaat bovendien rechtsongelijkheid in die zin dat in het ene arrondissement de zaak veel sneller afgehandeld wordt dan in het andere arrondissement.

Ten vierde blijkt uit het onderzoek dat gedragsdeskundigen niet altijd eensluidend oordelen en verschillend concluderen over bijvoorbeeld de aanwezigheid van ziekelijke stoornissen of de toerekeningsvatbaarheid. Tegenstrijdige rapportages bemoeilijken het strafproces omdat de gerechtelijke autoriteiten een oordeel moeten gaan vellen over een gedragskundig vraagstuk waarvoor zij doorgaans niet opgeleid zijn.

Een vijfde aandachtspunt dat het onderzoek oplevert betreft de haalbaarheidstoets in de Pro Justitia rapportages. Uit het onderzoek blijkt dat met zekere regelmaat behandelplekken worden geadviseerd maar dat de rapporteur Pro Justitia niet controleert in hoeverre de voorgestelde instelling wel capaciteit beschikbaar heeft. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de doelmatigheid en de rechtszekerheid.

Gewenste aanpassingen

Binnen dit onderzoek is bovenstaande onderzoeksvraag in zijn algemeenheid onbeantwoord gebleven. Reden hiervoor is dat de advisering in de strafrechtspleging in het strafproces momenteel in sterke mate aan verandering onderhevig is (herijkingsprogramma adviesproducten reclassering, invoering Wet deskundigen in strafzaken, waarborging gebruik BooG). Desondanks heeft het onderzoek verschillende knelpunten in de advisering aan het licht gebracht. Deze informatie zou benut moeten worden door de huidi-

ge beleidsverantwoordelijken die betrokken zijn bij het veranderingsproces zodat in de toekomst de geconstateerde onvolkomenheden zich niet langer zullen manifesteren.